

Elke dag een druppel gif

Wilma Geldof

Elke dag een druppel gif

Bekroond met de
Thea Beckmanprijs

the house of books

Voor *Elke dag een druppel gif* heb ik aspecten uit waargebeurde verhalen gebruikt, maar alle personages zijn fictief; elke gelijkens van figuren in dit verhaal met werkelijke personen berust op toeval.

© 2014 Wilma Geldof en The House of Books, Amsterdam

Omslagbeeld © Beeldbank WO2 - NOID

Auteursfoto © Wim Barzilay

Omslagontwerp Bas van Vuurden, Rotterdam

Opmaak binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 443 5991 6

ISBN 978 90 488 2477 9 (e-book)

NUR 301

www.wilmageldof.nl

www.thehouseofbooks.com

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

The House of Books is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfi lm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

We zoeken almaar door, maar aan het einde van onze zoektocht keren we terug naar ons punt van vertrek, om dat voor het eerst echt te leren kennen.

- T.S. Eliot

Het is gebeurd, en dus kan het opnieuw gebeuren; daar gaat het allemaal om.

- Primo Levi

Inhoud

Voorwoord 7

Proloog 9

I Amsterdam 15

II Prinsje 51

III Amsterdam 149

IV Elite 163

V Amsterdam 221

VI Uitschot (1) 243

VII Reünie 277

VIII Uitschot (2) 299

IX Elke dag een druppel gif 321

Lijst met namen, begrippen en Duitse woorden 365

Bronnen 367

Woord van dank 368

Voorwoord

Vijfenzeventig jaar geleden eindigde de Tweede Wereldoorlog. We herdenken de slachtoffers. We vieren de vrijheid.

En daarom verschijnt dit boek in een prachtige met foto's geïllustreerde nieuwe uitvoering voor volwassen lezers. Het verhaal over Maarten Prins, een overtuigd NSB-kind.

'Ik zag de wereld door uw ogen. Het is alsof ik jaren aan een infuus heb gelegen en elke dag gif kreeg toegediend. Elke dag een druppel!' Zo kijkt Maarten terug op zijn jeugd.

Nu, in 2020, vieren wij de vrijheid. We vieren dat het gif van het gedachtengoed van de nazi's niet door onze hoofden en harten stroomt. Dat betekent ook dat we ervoor moeten waken ons opnieuw te laten vergiften. Wat nodig is, is een blijvend onderzoekende houding naar wanneer wij ontvankelijk zijn voor ideeën die de ander dehumaniseren.

Zien we elkaar echt? Welk gedachtengoed gedijt in welke omgeving? Waar staan we voor open? En wat begrijpen we van extreemrechtse ideeën die weer opkomen? Vrijheid vraagt om verantwoordelijkheid.

Al ervaar je vrijheid misschien vooral in jezelf, je leeft niet alleen voor jezelf. Vrijheid is ook: je verzetten tegen wij-zij-denken, je uitspreken tegen uitsluiting, onrecht en onderdrukking.

Vrijheid die gepaard gaat met onverschilligheid is geen vrijheid. Vrijheid moet verbonden zijn met liefde. Het een betekent niets zonder het ander.

Vier en leef de vrijheid in liefde!

Wilma Geldof

Haarlem, 26 februari 2020

PROLOOG

HAARLEM, MEI 1937

De voeten van de jongen bungelden zonder houvast te vinden, zijn handen hield hij een eindje voor zijn borst. Hij boog voorover en wipte op het zadel terwijl zijn zwarte paard door de duinen galoppeerde en langs de zee. De jongen luisterde naar het zingen van de wind en naar het roepen van de golven. Hij hield zijn hoofd schuin. De golven begonnen te brullen, er was gevaar. Achter hem. Vlak achter hem. Als hij omkeek, verloor hij zijn evenwicht, hij zou vallen en ze zouden hem pakken. Dat wist hij zeker. Wie of wat het dan ook was.

Sneller moest hij. Hij gaf zijn paard de sporen, hield zich vast aan de manen en liet de teugels vieren. Toen kreeg het paard vleugels, lange donkere vleugels, en vloog als een vogel, als een adelaar. Meeuwen doken krijsend op. Het strand en de zee waren diep beneden hem, hij voelde zich machtig, vliegend op de adelaar.

Vanuit zijn ooghoeken zag hij zijn moeder achter het raam. Ze keek de kleine achtertuin in en lachte. Alsof hij een klein kind was dat zoet speelde op haar fiets op de standaard. Hij, haar benjamin, haar lieveling. Hij voelde haar zachte blik over zijn blonde haren en tengere ledematen. Een lichtere uitvoering van Walter, zijn grote sterke broer. Twee edelstenen, zei zijn moeder soms, een ondoorzichtige en een doorschijnende.

Hij hoorde de zee weer. 'Eva...' riep de zee nu. 'Evaaaa...'

Hij wilde zich juist van zijn paard laten zakken – want het gevaar zat hém niet achterna, maar Eva, Eva uit zijn klas – toen de keukendeur openzwaaide en de stem van zijn vader klonk.

'Eraf! Het is geen speelgoed.'

Vlug als water, voor zijn vader de kans had hem hardhandig van de fiets af te trekken, stond hij er al naast.

'Dag!' Weg was hij. De kleine achtertuin uit en de poort door, en over het smalle stenen pad achter de huizen langs. Hij was snel. Degene die de meeste kinderen aftikte als ze overloperkje speelden op het schoolplein.

Aan het eind van het pad moest hij rechtsaf voor Eva's huis, maar in plaats daarvan rende hij rechtdoor. Bij de grote weg hield hij zijn pas in. Aan de overkant, bij de sloot, schreeuwde en joelde een groep jongens.

Maarten kneep zijn ogen tot spleetjes. Hij herkende jongens uit zijn klas, maar zag geen enkel meisje. Was Eva hier wel? Besluiteloos bleef hij staan. Hij wilde er niet bij zijn als ze kikkers of padden aan het vangen waren. Ze verzamelden ze onder het deksel van een geëmailleerde oude pan. Als ze er genoeg hadden, pakten ze er om beurten een, hielden die met één hand op zijn kop vast, stopten met de andere hand een rietje in zijn gat en bliezen. Ze bliezen tot de buik openspatte.

Hij had het gezien. Ze hadden gelachen toen hij naar hun handen greep om de padden te bevrijden. Nadat een paar hadden weten te ontsnappen, joegen ze hem weg.

Later was hij teruggekomen en had hij tientallen padden aan stukken aangetroffen. Het was geen kikkerdril, het waren ontplofte kikkers of padden, de ingewanden als roodbruine smurrie op en om de diertjes uitgespreid. Een tijdje had hij er stil naar staan kijken. Toen had hij de restanten met een paar stokjes het donkere water in geveegd om de dieren een graf te geven.

'... Jonas in de wallevis...' hoorde hij nu. En een plons.

Maarten tuurde tussen de halflange bruine broeken, de witte knieën en de gebreide kniekousen door. Witte sokken en jurken zag hij – er waren toch meisjes bij.

Het wilde gejoel was opgehouden. Het was onwerkelijk stil. Alleen de bomen kreunden. Bewegingloos staarde de groep kinderen in de richting van het water.

Met een plotselinge haast stak hij de Delftlaan over, holde door het gras en drong zich tussen de kinderen. In het

water was een gespartel van armen, een donker hoofd dat kopje-onder verdween.

‘Eva?’

Maarten sprong het water in. Voelde de drassige bodem, waar hij even in wegzakte voor hij omhoogzwom en alle kanten op keek. Geen Eva.

De jongens wezen, de meisjes riepen.

Hij zou Eva redden, dat wist hij zeker. En wat je zeker wist, gebeurde altijd. Hij dook. Hij zag nauwelijks iets in het troebele water, maar eindelijk voelde hij een dun armpje. Het lukte om Eva's hoofd vast te pakken en boven water te houden. De jongens zaten op hun knieën, staken hun armen uit en trokken Eva's slappe lichaam op de kant.

Een ogenblik bleef het meisje stil in het gras liggen. Haar gezicht was bleekwit, haar lippen waren blauw en ze leek nog sprietiger dan anders. Toen gutste er water uit haar mond. Eva rolde op haar zij, trok haar benen omhoog, begon te rochelen en kokhalsde. Ze spuugde het slootwater uit en hoestte tot ze rood aanliep.

Maarten staarde naar de jongens, zijn gezicht strak van woede.

‘We spéélden alleen maar!’ zei Arthur, zijn beste vriend. Zachtjes duwde Arthur tegen Eva's schouder. ‘Waarom zwom je nou niet, domkop?’ zei hij. ‘Je kan toch zwemmen?’

Eva's borst ging snel op en neer. Ze boog voorover en kneep in haar smalle kuiten. Water druppelde uit haar lange donkere vlechten in het gras, haar pony hing in druipende slierten over haar voorhoofd.

‘Kramp,’ zei ze alleen.

Even later brachten Arthur en hij Eva thuis. Er hing een geur van natte aarde om hen heen. De wolken die voor de zon trokken, deden Maarten huiveren en het kostte hem moeite om niet te gaan klappertanden. Eva's moeder bedankte hem uitvoerig, gaf hem een matse met suiker en zei dat hij maar gauw thuis droge kleren moest gaan aantrekken. Op weg naar huis kon hij het rillen niet meer stoppen. Toen

kwamen ze langs Arthurs huis en daar was Arthurs oma. Ze rende in haar schort naar buiten, riep dat ze al had gehoord wat er was gebeurd en aaide hem over zijn natte haar. Ze zei: 'Je bent een goed kind, Maarten.'

I

AMSTERDAM, MAART-APRIL 1948

Amsterdam, vroeg op de avond. Op het Leidseplein lopen toeristen. In een zijstraat, tegenover café Eijlders, springt Maarten Prins van zijn fiets en leunt tegen de muur. Het meisje is er nog niet.

Hij kijkt het café in en ziet zichzelf in de weerspiegeling in het glas, maar het is alsof hij naar een onbekende kijkt. Lang en slungelig. Blond. Mager gezicht. Rechte schouders. In zijn beste broek en tweedjasje, zijn haar met een beetje brillant-ine glad gedwongen. Hij weet dat hij er niet slecht uitziet, dat hij er bedrieglijk goed uitziet – alsof hij het meisje nu al voor de gek houdt.

Als hij de ogen van twee mannen achter het raam op zich gericht voelt, wendt hij zijn gezicht af en tuurt hij de smalle straat in. Het duurt niet lang voor hij het meisje in de verte het Leidseplein op ziet komen. Een tengere, maar energieke verschijning.

Doelgericht loopt ze over het plein, terwijl ze met een hand door haar donkere krullen strijkt. Maarten houdt zijn adem in als zijn ogen over de contouren van haar lichaam glijden. Nu ze verpakt is in een regenjas tot op haar knieën is er veel minder te zien dan hij zou willen. Zijn blik blijft hangen op haar onderbenen. Hij volgt de lijn van haar kuit, zijdeachtig in de nylonkousen, en zijn lach wordt breed. Urenlang zou hij naar haar willen staren.

Elk moment kan ze hem nu in het oog krijgen. Snel stopt hij zijn handen in de zakken van zijn jas en plaatst een voet in zogenaamd achteloos zelfvertrouwen tegen de muur. Hij kan het niet laten breeduit te blijven lachen. Zijn ademhaling versnelt. Hij hoopt op alles waar hij zo langzamerhand

recht op meent te hebben. Negentien is-ie! Wat hij eindelijk weleens wil...

Ze loopt het nauwe straatje al in en hij maakt zijn gedachte niet af. Donker haar, donkere ogen. Ze heeft iets Joods. Dat dat hem niet eerder is opgevallen.

Hij duwt zijn handen dieper in de zakken van zijn jas. Ontmoetingen zijn examens. De afgelopen nachten heeft hij er eindeloos over gepiekerd. Vooral naar haar luisteren, heeft hij gedacht. Vragen stellen, veel vragen stellen. Niet over zichzelf praten, en al helemaal niet over de oorlog. Over haar. Dan moet het goed gaan.

'Maarten!' Ze lacht. 'Ben je er al lang?' Met beide handen klemt ze haar jas bij de hals dicht. Maarten steekt zijn hand waarmee hij de hare wilde schudden terug in zijn jaszak. Als hij lef had, zou hij haar nu een kus op haar wang geven.

'Ga je mee naar binnen?' Ze rilt, laat haar jas los en pakt ter begroeting zijn onderarm beet. 'Koud, hè?'

Hij houdt de deur voor haar open. Alles gaat goed, denkt hij. Alles gaat goed.

Na een korte blik door het café kiest het meisje een tafeltje aan het raam. Ze hangen hun jassen over de rugleuning van de stoelen en gaan zitten. Ze kijkt hem aan alsof ze ergens op wacht. Dan schiet haar vinger de lucht in. Vlug brengt ook hij zijn arm omhoog. Sukkel. Hij, als man, had natuurlijk de kelner moeten wenken. Ze bestellen – hij een pilsje, zij een witte wijn –, drinken en glimlachen naar elkaar.

'Goed geslapen?' vraagt ze. Maandenlang heeft hij over haar gedacht als 'het meisje'. Sinds vier dagen kent hij haar naam. Hanne, denkt hij nu. Ze heet Hanne. Net als hij is ze die ochtend uit de nachtdienst gekomen.

'Ik wel,' zegt Hanne. 'Ik slaap altijd goed. Jij?'

Achter hem zwaait de deur van het café open. Een kille lucht en luidruchtige stemmen stromen binnen. Maarten draait zich naar het groepje mannen in leren motorjassen. Ze nemen plaats aan de bar.

'Er komen hier veel bekende mensen,' zegt Hanne zacht-

jes. 'Kunstenaars. Schrijvers. Daarom vond ik het een plek voor jou.'

'Hoezo? Ik ben toch geen...'

Hanne duikt lachend in elkaar. 'Ik vind je echt zo'n type. Een jongen die nachtportier is, die het ervoor overheeft de zon te missen om zijn debuutroman te schrijven.' Ze schudt haar haar naar achteren. 'Heb ik het helemaal mis?' Ze trekt haar wenkbrauwen vragend omhoog.

Maarten haalt zijn schouders op. Terwijl leeftijdgenoten studeren, verkering krijgen en uitgaan, leeft hij als een mol. 'Het bevalt me best, 's nachts in mijn kantoortje,' zegt hij. De nachten vragen nergens om. De nachten lijken vaak lichter dan de dagen. Dat zegt hij natuurlijk niet. Hij zegt: 'Saai, hè?', en grijnst.

Toch is dit nachtwerk zijn eerste poging om zijn dromen waar te maken. Hij is al een tijd van plan zich op te geven voor de avondschoon om alsnog zijn hbs-diploma te halen. Hij wil de nachten gebruiken om te studeren.

Hanne lacht en ze zwijgen allebei. Er klinkt geroezemoes en harde lachsalvo's daar dwars doorheen. Hij kijkt naar de zachte huid van Hannes wang. In het licht van de lamp ziet hij minuscule haartjes. Hij zou haar willen aanraken, haar wangen aaien.

Hij pakt een bierviltje van tafel, vouwt het dubbel en breekt het tot acht gerafelde stukken, die hij als een kleine puzzel uitlegt op tafel. Hij ziet haar kijken en grijnst opnieuw. Wat kan hij verder vertellen? Het is zijn beurt om iets te zeggen.

De lichte vrolijkheid van een paar dagen terug flitst door zijn hoofd. Met Hanne achter op zijn fiets was het zoveel makkelijker dan hier tegenover elkaar aan een wiebelig tafeltje zitten en moeten praten. Als de blik van een van de mannen aan de bar de zijne kruist, schaamt hij zich voor zijn zwijgzaamheid. Zo'n kerel zou het wel weten natuurlijk. Vragen stellen. Hij zou vragen stellen. Kan hij daar zomaar mee beginnen? Ja, alles beter dan deze te lange stiltes. En opeens hoort hij zichzelf zeggen: 'Ben je Joods? Je hebt iets Joods.'

De glimlach besterft op haar gezicht.

‘Zoals je eruitziet, bedoel ik. Ik bedoel niet dat...’ Niet wetend hoe hij zijn zin af moet maken, zwijgt hij.

‘Gelukkig niet.’

Haar afgemeten antwoord, terwijl ze haar ogen afwendt en door het grote raam naar buiten kijkt, brengt hem van zijn stuk. Zijn kaken verkrampen. Hij volgt haar blik. Boven de hoge huizen bedekken vuile grijze wolken de lucht.

Heeft ze iets tegen Joden? Bedoelt ze dat? ‘Hoezo “gelukkig niet”?’

Hanne antwoordt niet meteen, maar pakt haar glas en neemt een slok wijn. Het valt hem op hoe kalm ze drinkt. Hoe zelfverzekerd. Hij kent dat maar al te goed: de zelfverzekerdheid en kordaatheid van wie het gelijk aan zijn kant heeft, net als zijn vader vroeger, en zijn leraren. Vroeger? Zijn vader is toch nog steeds zo? Hij kijkt van haar weg, de lege steeg in waar hij zo-even – opgewonden, terwijl hij zichzelf inprentte dat hij niets fout zou doen – op haar stond te wachten. En nu dit.

‘Hoezo?’ Hanne plant haar wijnglas op de tafel tussen hen in. Ze herhaalt zijn ‘hoezo’ op een andere toon. Ongelovig. Verontwaardigd.

Het zweet breekt hem uit. Ze is níét als zijn vader, níét als zijn leraren. Juist niet. Hij voelt dat ze naar hem kijkt, wachtend op een reactie. ‘Waarom zeg je: “gelukkig niet”?’ vraagt hij dan nog maar een keer.

‘Nou ja! Er zijn weinig Joden die ik benijd. Daarom.’

Haar mond en ogen lachen niet meer en ze ziet er opeens heel anders uit. Als een steen, een rots, onverzettelijk. Hij kijkt in haar ogen, die nu extra donker lijken en die niet knippen of wegstijgen.

‘Ah, bedoel je het zo,’ zegt hij dan. ‘Ja, natuurlijk. Ik dacht...’ Het blijft in de lucht hangen wat hij dacht. Hij is een ezel, een schijterd. Zo bang zich opnieuw te laten besmetten dat hij gevaar ziet waar het niet is.

De geluiden in het café – vrouwenstemmen, hard lachen,

het gerinkel van glas en kopjes – klinken extra scherp.

‘Moet je zien hoe donker het buiten is,’ zegt hij. Net zijn moeder, die over onnozelheden begint als het gesprek moeilijk wordt. Om zijn woorden kracht bij te zetten tuurt hij schuin omhoog naar buiten, naar de grijze wolken. Op een richel boven een raam aan de overkant van de straat klappert een vogel met zijn vleugels alsof hij zich warm slaat.

Ook in het café is het donker geworden. Maarten richt zijn blik voorzichtig weer op Hanne, die hem openlijk aankijkt.

‘Ik had vroeger een vriendin,’ zegt ze, ‘die zei ook altijd dat ik er Joods uitzag. Terwijl zij een krommere neus had dan ik.’

‘Je hebt een klassieke neus.’

‘Yvonne heette ze. Of nee... Jawel, Yvonne de Wijs, als ik het me goed herinner.’ Hanne knikt. Haar bewegingen zijn kort en snel. Zelfverzekerd. ‘Wat is nou een Joods uiterlijk? Ik heb toevallig donkere ogen en donker haar.’ Ze glimlacht en haar gezicht wordt zachter. ‘Maar je hebt gelijk, hoor, want die vriendin was niet de enige die dat dacht. Daarom kreeg ik in de oorlog altijd de zenuwen van de controles.’ Hanne maakt haar rug nog rechter dan die al is. ‘PB!’ roept ze hard en kortaf als de Landwacht, en ze lacht.

Verwonderd kijkt Maarten naar haar. Haar ernstige ogen liggen diep in hun kassen en haar zwarte wenkbrauwen tekenen zich scherp af. Dat samengaan van ernst en onbevangenheid in haar ronde gezicht trof hem toen hij haar voor het eerst zag.

De man aan de bar draait zijn hoofd opzij. ‘PB!’ imiteert hij Hanne en hij lacht naar haar. Hanne lacht terug.

En Maarten doet mee. Krampachtig trekt hij zijn mondhoeken omhoog.

Hanne drinkt van haar wijn en kijkt langs hem heen. Er glijdt een schaduw over haar gezicht. ‘Bij ons in de straat woonden twee Joodse gezinnen. Ik heb gezien dat ze afgevoerd werden.’ Ze schudt haar hoofd. ‘Dat soort dingen zul jij ook wel hebben meegemaakt.’

‘Wat?’ Daar heb je het al. Dit heeft hij nu bereikt met die opmerking over haar zogenaamde Joodse uiterlijk.

Hanne slaat een hand voor haar mond. ‘Sorry!’ Haar andere hand legt ze even op Maartens arm. ‘Volgens mijn ouders ben ik geobsedeerd door de oorlog. “Hou op,” zeggen ze, “de oorlog is voorbij.” Ze hebben vast gelijk, maar ik ben er nog altijd vol van. Van de Jodenvervolging, bedoel ik. Al is de rest van Nederland dat niet. “Het gaat nu om de opbouw van ons land,” zeggen ze.’ Hanne klinkt smalend. ‘Het is toch ongelooflijk dat iedereen weer tot de orde van de dag overgaat alsof er niets is gebeurd?’

Geobsedeerd door de oorlog. Hoe heeft hij het zo uit kunnen zoeken? Hij probeert de paniek uit zijn stem te weren. ‘Ja, dat is zo,’ zegt hij.

Hij neemt een paar flinke slokken. Hij ziet dat Hanne hem onderzoekend aankijkt met die veel te mooie ogen, die nu eens bruin en dan weer groen lijken. Onafhankelijk is ze. En kritisch. Mijn god, hoe heb ik het zo uit kunnen zoeken, denkt hij opnieuw.

De regen klettert tegen de ruit. Afwachtend kijkt ze hem aan. Alsof ze erop rekent dat hij nu meer gaat vertellen. Maarten neemt een laatste slok van zijn bier en schiet over-eind. ‘Jij nog wat drinken?’

Hannes glas is halfvol. Ze schudt haar hoofd en lacht – een hese lach waarin hij verbazing hoort.

‘Ik neem er wel een.’

Hij voelt haar blik in zijn rug als hij met zijn ellebogen op de ovale houten bar leunt.

‘John!’ roept iemand achter hem.

De kelner achter de tap, in smetteloos wit overhemd met donkere stropdas, kijkt zijn kant op. Maarten buigt zijn hoofd, vermijdt oogcontact, laat John eerst maar andere mensen helpen, zodat hij tot zichzelf kan komen. Van de week ging alles vanzelf; ze praatten, lachten en zwierden op de fiets. En nu? Rustig, denkt hij. Tot vier dagen geleden heb je nooit meer dan een paar woorden met haar gewisseld. Hoe lang ken je haar nou?

Vijf maanden geleden zag hij haar voor het eerst, hoewel het vast niet haar eerste werkdag was. Hij weet het nog precies. In het Vondelpark bloeiden nog bloemen. Half oktober moet het geweest zijn.

Hij had de zware houten deur in de poort geopend voor de komst van de vroege dienst. Hij knikte naar de binnenkomers, of ze hem nu groetten of niet. Het meeste personeel liep gehaast voorbij, mompelde hooguit wat.

Buiten de poort klonk het geluid van paardenhoeven. Maarten draaide zich automatisch om, hij kon het briesende paard bijna ruiken. De geur bracht een flits van een herinnering omhoog, maar ze was vervlogen voor hij haar kon pakken.

Hij kneep zijn ogen dicht toen het felle ochtendlicht door de poort naar binnen knalde. In een straal van licht verscheen een meisje. Een verpleegster in een blauwe jurk met een wit schort en een wit kapje; het tegenlicht hulde haar gezicht in schaduw. Het glanzende paard draafde achter haar langs met de hobbelende kar die het trok. Een schok die hij niet begreep trok door zijn lichaam en ademloos wachtte hij tot het meisje zijn loket zou passeren. Pas toen ze dat naderde, onthulde het daglicht haar gezicht. Ze keek hem recht aan, lachte en kwam op hem af. 'Ben jij die leukerd die mijn kapje heeft gegapt?'

Haar stem was luid en vrolijk, nam veel ruimte in.

Hij slikte. 'Kapje?'

Ze wees naar haar hoofd. 'Ik heb er gelukkig nog een, maar het andere is weg. Jij hebt het dus niet?'

Hij schudde zijn hoofd. En zij haalde haar schouders op en liep door. Andere verpleegsters volgden haar en ze verdween in een wolk van donkerblauwe jurken en witte schorten. Voorbij.

Zijn lippen en keel waren droog. Hij dronk de laatste slokken van zijn koffie, die lauw was geworden. De hele dag probeerde hij het beeld van het glimmende zwarte paard en het

meisje – alsof ze bij elkaar hoorden – terug op zijn netvlies te krijgen. Het lukte niet.

Vanaf die dag keek hij aan het begin en einde van elke dienst naar haar uit. Als ze druk kletsend, van hem afgewend, binnenkwam, herkende hij haar aan haar soepele, maar resolute bewegingen. Bij zijn loket draaide ze zich altijd om en groette. Dan hield hij haar blik even vast, keek haar na en zag, dwars door het stijve witte verpleegstersschort, haar smalle heupen en goddelijke billen.

Ze was anders dan andere meisjes, had hij gedacht. Iemand die zich door niemand van de wijs liet brengen. Die haar eigen gang ging. Die wist wat goed en slecht was door naar zichzelf te kijken in plaats van naar de buitenwereld, zoals hij altijd had gedaan. Ja, zo was zij. Dat was wat hem aan haar beviel, en het stemde hem tevreden met zichzelf. Dat juist dit meisje hem zo aantrok moest toch wel betekenen dat ook hij een onafhankelijk individu was geworden.

Hij leefde op een dieet van drie woorden per dag en een lach.

‘Goedemorgen.’

‘Dag.’

‘Welterusten.’

De eerste keren had hij alleen verwonderd geglimlacht. Daarna antwoordde hij met een stem die hem raar schril en afstotend in de oren klonk.

‘Welterusten.’ Dat zei ze na een avonddienst.

Zodra ze de deur uit was, sloot hij zijn ogen, stelde zich voor dat hij met haar in bed lag en hoorde in gedachten haar stem. De uren daarna fantaseerde hij over wat ze zouden doen, waarna hij, als ze uitgeput was gaan slapen, onophoudelijk naar haar gezicht zou kijken.

Goedemorgen, dag en welterusten. Dagen, weken en maanden liet hij voorbijgaan zonder zijn woordenschat uit te breiden. Voortdurend speelde hij met de gedachte haar aan te spreken. Hij bedacht prachtige zinnen, die hij stuk voor stuk afkeurde zodra hij haar zag.

Op een ochtend, vier dagen geleden, was ze zonder aarzelen op hem afgestevend. Ze had een nachtdienst gedraaid en was de deur al uit gegaan, maar kwam weer terug. Maarten voelde zich van kleur verschieten. Hij had het initiatief moeten nemen – hij. Tot zijn zestiende was hij opgeleid om een man van daden te worden, een leider. Als iemand hem gezegd zou hebben wat voor slapjanus hij op zijn negentiende was, zou hij het niet hebben geloofd.

‘Hallo. Heb je misschien een fietspomp?’ vroeg ze.

‘Fietspomp?’

‘Ja.’ Ze trok haar wenkbrauwen open en lachte zuur. ‘Lege band. Of lekke band. Kom ik een keer met de fiets, heb ik meteen een platte band. De volgende keer pak ik mooi weer de tram.’

‘Wacht!’ Hij sprong op en haastte zich naar het halletje naast zijn werkplek, waar hij klem kwam te staan tussen de kapstok en een archiefkast. Er was geen fietspomp, dat wist hij, maar hij juichte vanbinnen en zocht naar woorden om deze kans te benutten, om kalm en zelfbewust als een man naar haar terug te kunnen keren, om het deze keer helemaal goed te doen. Toen knalde de deur met een zwieper tegen zijn rug. ‘Goedemorgen, Maarten. Wat sta jij hier stiekem?’

De receptioniste, een oudere, gezette vrouw, begon zich langs hem te wurmen.

‘Ik zocht wat.’ Hij drukte zich tegen de muur. Waarom gaf hij überhaupt antwoord? Als het meisje hen maar niet had verstaan. Maar hij kon zelf scherp horen hoe de receptioniste in de loge nu haar tas op de balie liet neerploffen en aan het meisje vroeg of ze haar kon helpen.

‘Nee, hoor!’ Ze klonk beslist. ‘Ik word al geholpen.’

Hij vloog terug.

‘Ach, Hannes!’ Achter het meisje was een gebruide jongeman verschenen, met donker haar in een modieuze kuif. ‘Ik kijk wel even.’ Maarten kende hem van gezicht, de jonge arts-assistent voor wie alle verpleegsters hun nek verdraaiden.

‘Ja? Nou, fijn.’ Weg waren ze. De deur uit. Verdwenen.

‘Jammer voor je, jongen.’ De receptioniste lachte hard.

Verdomme! Hij trok zijn jas aan en griste zijn spullen bij elkaar. Toen hij even later de poort uit fietste, zag hij het meisje een eindje verderop. Zonder fiets. Haar hakken klikten drif-
tig op de stenen. Maarten haalde diep adem, fietste naar haar toe en bleef langzaam naast haar rijden. ‘Niet gelukt met je fiets?’

Ze keek met een effen blik vluchtig opzij. ‘Nee.’

‘Zal ik ernaar kijken?’

‘Er heeft al iemand naar gekeken.’

‘Is-ie lek? Ik kan ’m voor je plakken.’

‘Doe ik zelf wel. Ik neem morgen plakspullen mee. Kan ik prima zelf!’

Hij zweeg. En omdat het vreemd was om zwijgend naast haar te blijven rijden, stopte hij. Nu bleef zij ook staan. Ze draaide haar hoofd en keek hem kort aan. ‘Sorry,’ zei ze. ‘Die zak... Die gladjakker zou ernaar kijken.’ Ze beet op haar lippen. ‘Pff. Als dat kijken is.’

‘Ik kan je band vandaag nog voor je plakken, hoor,’ zei hij opnieuw.

Ze tuurde even naar de straatstenen en keek toen op. ‘Goed dan,’ zei ze, alsof ze hem een gunst verleende. Ze legde uit waar haar fiets stond en gaf hem het sleuteltje. En zonder erover na te denken, wat nogal bijzonder voor hem was, bood hij aan haar thuis te brengen. ‘Spring maar achterop.’

‘Nou, thuis...’ Ze lachte een hese lach die alle boosheid van haar gezicht deed glijden. ‘Da’s even fietsen. Ik woon in Haarlem.’

‘Háárlem?’ Maartens voet schoot van de trapper. Hij had de hele dag met haar achter op zijn bagagedrager willen fietsen, maar niet naar Haarlem. Zie je wel. Amsterdam was veel te dicht bij Haarlem. Je kon zomaar iemand van vroeger tegenkomen of iemand die iemand kende. Amsterdam was niet ver genoeg om het verleden achter je te laten.

‘Tot mijn dertiende heb ik in Haarlem gewoond,’ probeerde hij zo nonchalant mogelijk te zeggen.

‘Kom jij ook uit Haarlem? Wat toevallig. Waar uit Haarlem?’

‘Bomenbuurt. Haarlem Noord.’

‘Ken ik niet.’

‘Naar welke middelbare school ging jij?’ vroeg hij.

‘De Sint-Jozef-mulo.’

Opgelucht dat hun wegen – voor zover hij wist – elkaar niet eerder hadden gekruist, stapte hij weer op zijn fiets. ‘Naar het station?’

‘Nee, de Bilderdijkstraat. Ik neem de Blauwe Tram. Die stopt vlak bij mijn huis.’ Ze sprong achterop en hield hem met één hand in zijn zij vast, en zo fietste hij langs klingelende trams, langs volle etalages en perken paarse krokussen, die zich zojuist allemaal geopend moesten hebben, want een dag eerder had hij er nog geen gezien.

‘Waar woon je in Haarlem?’

‘Achter het centrum. In de Tempeliersstraat.’

‘Nooit van gehoord.’

‘Achter de Raamsingel.’

‘En je heet Hannes?’ vroeg Maarten, zich de woorden van de jonge arts-assistent herinnerend.

‘Nee! Hanne. Hanne Brugman. En jij?’

‘Maarten Prins.’

Ze lachte en zong: ‘Prins Maarten, de koeien hebben staarten.’

‘Sint-Maarten.’

‘O ja. Ben je soms katholiek?’

‘Ik ben niets.’

‘Fijn! Ik ook niet.’

Fijn. Ik ook niet. Maarten voelde zich licht worden als altijd na een nachtdienst – nee, veel lichter. Dit is ze, dacht hij. Dit is ze.

Haar tram, vol vroege mensen op weg naar het werk, haalde hen in en daarom fietste hij door naar de volgende halte, De Krommerdt, waar de tram afsloeg. En ook die halte reed hij, de tramrails ontwijkend, slingerend voorbij. Hij hoorde Hanne diep vanuit haar keel lachen terwijl ze hem met twee

handen vastgreep. Zijn lach paste niet meer op zijn mond. Alle tramhaltes in Amsterdam had hij wel af willen rijden, want al die tijd voelde hij haar hand door zijn jas op zijn huid alsof er geen enkele kledinglaag tussen zat.

Aansteller, had hij later gedacht. Als een hand op zijn heup hem al zoveel deed...

Die avond gaf hij haar het fietsseleuteltje terug. Hij had de band op het miniemste gaatje gecontroleerd en geplakt, en de hele dag nagedacht over woorden die tegelijk nonchalant en terloops en aardig en uitnodigend klonken, en hij had nagedacht over zijn houding tijdens die woorden.

Hij stak dus zijn handen in de zakken van zijn broek en vroeg: 'Zin om een keer wat te drinken samen? Zaterdag? Of zondag?' 's Zondags ging hij altijd bij zijn ouders langs, maar dat bezoek – bij hen thuis op de bank zitten, bedenken wat hij wilde zeggen, zich opwinden en zwijgen – zegde hij er graag voor af. 'Of kun je maandag? Of volgende week? Wanneer je maar wilt. Als je wilt,' voegde hij er haastig aan toe.

Zaterdag was goed, zei ze. Zaterdagochtend kwam ze uit de nachtdienst. Net als hij. Toen had hij natuurlijk een café moeten voorstellen, maar hij kende er geen, hij kwam er nooit.

'Op het Leidseplein?' gokte Maarten. 'In, eh... hoe heet het ook al weer..'

'Café Eijlders is leuk. Daar heb ik weleens koffiegedronken met collega's.'

'Eijlders?'

'Ken je dat niet?'

'Ja ja, natuurlijk wel.'

'In de oorlog was het een echt anti-Duits café. Nu is het een beetje een kunstenaarscafé.'

'Leuk,' zei hij. 'Ja, leuk.'

'In een zijstraat van het Leidseplein is het, de Korte Leidsewarstraat.'

'Weet ik!' Als ze niet in Haarlem had gewoond, had hij er natuurlijk op aangedrongen dat hij haar thuis zou ophalen

en had hij zich aan haar ouders voorgesteld. Dat wilde hij nu niet. En dus werd het dat voormalig antinazicafé.

Ben je in Haarlem geboren? Werk je al lang in het Wilhelmina Gasthuis? Vind je het leuk? Terwijl hij aan de bar op zijn biertje wacht, repeteert Maarten de vragen die hij eerder heeft bedacht. Even later vertelt Hanne. En ze lacht. Langzaam ontspant hij. Hij doet het goed. Als volkomen per ongeluk raakt zijn hand een paar keer de hare.

Als vanzelf gaat het.

Wanneer een jazzorkest uit de geluidsbox klinkt en Hanne opmerkt hoe verrast hij daarnaar luistert, vertelt hij dat hij trompet speelt. En een klein beetje piano. Geweldig vindt ze dat, al speelt ze zelf geen instrument. Aangemoedigd door haar enthousiasme vertelt hij dat hij op zijn dertiende is begonnen en elke dag les kreeg.

'In de oorlog?' vraagt Hanne.

'Ja, in de oorlog.' Ze zal wel denken dat hij uit een erg rijke familie komt.

Hanne stoot hem aan en wijst naar de hoek van de bar. Als de oude, bruine piano hem eerder was opgevallen, had hij zijn mond wel gehouden.

'Speel eens wat,' begint Hanne.

'Nee, hoor,' zegt hij meteen. Hij wil niet door de hele zaak gehoord worden. Thuis speelt hij alleen trompet als hij absoluut zeker weet dat zijn buurman er niet is.

'Ah joh...!' Ze pakt zijn hand vast en komt al overeind terwijl ze aan zijn arm trekt en hem met fonkelende ogen aankijkt. 'Toe?'

'Ik heb jaren niet gespeeld!'

'Dan speel je de vlooiënmars.'

Hanne blijkt niet iemand die zomaar opgeeft, en het bier, haar donkere ogen, de duizeligmakende verliefdheid en haar zachte hand op de zijne halen hem over. Hij begrijpt niet waar hij het domme lef vandaan haalt als hij zich lachend mee laat voeren naar de piano, waar hij plaatsneemt op de

kruk, zijn vingers kort over de toetsen laat glijden en een eerste regel van een sonate van Wagner neuriet, tot de muziek weer door zijn vingers stroomt.

Wagner? Dat vinden ze hier natuurlijk nazimuziek – hij hoort het boegeroep al. Liever wat anders. Gershwin? Nee, het is Wagner die door zijn vingers stroomt. Een onbekende pianosonate dan, een die ze onmogelijk eerder gehoord kunnen hebben.

Terwijl hij begint te spelen, is hij verbaasd dat hij zich hier zomaar durft te laten horen. Een moment lang is hij weer de Maarten van vier, vijf jaar geleden in plaats van de bangige teruggetrokken jongen die hij na de oorlog is geworden. Hij geniet. De fouten die hij maakt lijken niemand op te vallen, want als hij stopt, wordt er hard geklapt en barman John geeft een rondje van de zaak. Als hij terugloopt naar hun tafeltje aan het raam, slaan mannen hem op zijn schouder.

2

Als hij Hanne aan het eind van de avond wegbrengt, weet hij dat ze de oudste is uit een gezin met drie kinderen, dat haar vader eigenaar is van een kruidenierswinkel en dat ze leerling-verpleegster is omdat ze graag nodig wil zijn; ze kan niet tegen onverschilligheid. Hij weet dat ze op de kinderafdeling werkt, waar hij blij om is, omdat hij jaloers zou zijn op alle mannelijke patiënten die ongetwijfeld dag in, dag uit naar haar zouden gluren. Hij weet dat haar ogen van kleur lijken te veranderen als ze fel is (wat vaak voorkomt), hij weet dat ze haar haar achter haar oren strijkt als ze onzeker is (wat niet zo vaak voorkomt). En hij weet dat ze niet uit een NSB-gezin komt. Vanzelfsprekend hebben ze het daar met geen woord over gehad, maar hij weet het. Haar houding, haar hele doen en laten is schoon als haar witte verpleegstersschort. Toen ze café Eijlders voorstelde, had hij het al kunnen raden. Mensen met foute sympathieën komen daar niet.

‘Gaaf het?’ roept Hanne. Hij zwoegt tegen de wind in naar een tramhalte verderop in de Marnixstraat, zodat ze de Blauwe Tram kan nemen. Hij gelooft dat dat het is wat ze roept, hij verstaat haar nauwelijks. De takken van de linden zwiepen, de stad is nat en koud. Ondanks de stevige wind houdt ze hem maar met één hand vast; de andere ligt waarschijnlijk op haar schoot om haar regenjas niet te laten opwaaien.

‘Tuurlijk!’ roept hij terug. Hij legt zijn hand even op de hare, grijpt dan snel het stuur weer.

Net als het opnieuw begint te regenen, bereiken ze het wachthuisje van de tram. Hanne strijkt haar haren uit haar glimmende gezicht en probeert ze te fatsoeneren. *Niet doen*, wil hij zeggen, want hij vindt haar mooi, zo verwaaid, maar hij zwijgt. Ze staat naast hem. Heel dicht naast hem.

Nu moet hij iets doen, maar hij weet niet wat. Dan draait Hanne zich naar hem toe en legt haar koude handen in de zijne. Blij om die toenadering pakt hij ze onmiddellijk beet en brengt ze omhoog om ze warm te wrijven. Hanne kijkt hem aan en zegt: ‘Ik ben verliefd op je.’

Maarten stopt met wrijven. Bewegingloos houdt hij haar handen vast en kijkt haar aan om te zien of ze het meent, want hij heeft geen idee hoe zoiets mogelijk is. Of is het een grap?

Hij kijkt in haar ogen, die gloeien, groen-bruin gloeien en waarin hij niets anders leest dan dat ze hem wil. Kan hij haar geloven?

Zijn blik schiet naar haar roze glanzende lippen. Hij ademt diep in en besluit dat hij haar gelooft. Zijn keel wordt dik en hij lacht van oor tot oor. Dat een meisje als zij... met hem... Hij, de NSB-jongen die jarenlang een foto van Hitler in zijn borstzak droeg, op het hart, zoals de roomsen hun bidprentjes droegen.

Hij doet waar hij al maanden naar verlangt. Hij buigt voorover, brengt zijn gezicht naar het hare en kust haar. Kust haar op haar mond. Op haar lippen die zo zacht zijn. En nog een keer. Zijn tanden botsen even tegen de hare. Dan

glijdt zijn tong in haar mond. Dit is het dus: zoenen met een meisje. Ze smaakt naar zoete bramen, warme, net geplukte bramen. Hij was bang dat hij niet zou weten hoe hij moest zoenen, maar zijn hongerende mond weet het. Zijn handen glijden haastig over haar jas. Hij voelt haar lichaam en bedenkt dat hij nergens meer aan denkt. Of dat hij in elk geval – goddank – in staat is dit moment niet te laten bederven door zijn gedachten. Zijn handen en mond hebben hem niet nodig om te weten wat ze willen, die kunnen het prima af zonder hem.

‘Hé, rustig,’ zegt Hanne. Ze beweegt haar hoofd een eindje naar achteren. ‘Rustig, joh.’ Haar handen op zijn borst duwen hem een stukje van haar af.

Rustiger. Ze wil het rustiger. Hij schrikt van haar terechtwijzing, ook al lacht ze erbij. Hij begrijpt haar redenen niet, maar het is hem duidelijk dat hij behoedzaam moet zijn. Alsof er iets zou kunnen breken of kapotvallen.

Ze zoenen opnieuw, als mummelende vissen. Te zacht en te langzaam naar zijn smaak; hij moet zijn kop erbij houden, zich niet laten gaan. Al zou hij niets liever willen dan dat: zijn kop verliezen, van zichzelf bevrijd worden.

Als Hanne zich opnieuw van hem losmaakt, is het vanwege de tram in de verte, aan het einde van de lange straat. Maarten ziet dat ze niet meer alleen zijn. Twee mannen in grijze regenjassen hebben zich een eindje van hen vandaan opgesteld en bekijken hen zwijgend. De wereld is weer teruggekeerd, maar wat zojuist zwart leek is grijs geworden en grijs is nu zilver. Alles glanst.

Aan de overkant van de straat vecht een echtpaar met de wind. De hoed van de man is afgewaaid en zijn vrouw heeft problemen met haar paraplu. Ze zien het tweetal kibbelen, en tegelijk grinniken ze.

De Blauwe Tram nadert. Fijne waterdruppels spatten van de rails als de tram piepend tot stilstand komt. De deur gaat een paar meter van hen vandaan open onder het felle licht van een straatlantaarn. In het natte asfalt ziet hij de weer-

spiegeling van hun gestalten als een bevestiging dat ze bij elkaar horen.

Dan springt Hanne naar binnen. 'Tot gauw!' Ze draait haar hoofd en lacht. Hij zwaait haar na tot de tram de bocht om klingelt en uit het zicht verdwijnt.

Ze komt terug, denkt hij. Dit mooie meisje met wie hij eindelijk gelukkig gaat worden.

In vliegende vaart fietst hij over de weg. Het voelt zo goed dat hij een extra rondje – twee extra rondjes – fietst voor hij de richting van zijn kamer op de Admiraal de Ruijterweg inslaat. De wind duwt hem voort en laat de trappers onder zijn voeten bijna vanzelf draaien.

'Ik ben verliefd!' roept hij. 'Verliefd!' De wind waait zijn woorden de hemel in. Hij strekt een arm opzij en brengt zijn borst omhoog. Er is te veel wind om beide handen van het stuur los te laten, maar hij vliegt. Hij is los van de grond, los van zichzelf. Alles komt goed.

De loper van beige ribstof op de twee trappen naar Maartens kamer is kaal en versleten. In het trappenhuis ruikt het naar vochtige muren, vermengd met de zurige geur van alleenstaande mannen, van kamers die te weinig gelucht worden en een wc waar dagelijks over de rand wordt gepiest. Zowel beneden achter de deur van zijn oom Durk als boven achter de deur van de andere huurder blijft het stil.

Maarten sluit de deur van zijn kamer. Al jaren verlangt hij ernaar het verleden achter zich te laten en het leven niet meer aan zich voorbij te laten gaan. Eindelijk is hij zover. Hij zal niet meer alleen zijn. Hij zal net als iedereen zijn. Hij zal goed zijn. En hij zal krijgen wat voor veel mensen, veel mannen, denkt hij, heel gewoon is. En dan nog wel van een meisje als Hanne. Hanne die mooi is gebleven in een smerige wereld.

Zijn vingers glijden over de gehaakte spreij op zijn bed en hij lacht snuivend. Moet je hem nou zien. In het stinkende huis van zijn oom Durk, een oude magere alleenwonende

man die nooit getrouwd is geweest. Als Maarten 's ochtends thuiskomt van zijn werk, ziet hij de man in een witte onderbroek en hemd door het huis scharrelen. Alleen, nooit iemand over de vloer. Eén keer per week komt het schrikbeeld van zijn toekomst ongeschoren en uit zijn mond stinkend boven om de huur te vragen en vertrekt dan weer. Last heeft hij niet van zijn oom. Hij weet dat hij heel blij mag zijn dat oom Durk hem in huis heeft willen nemen.

Hij schopt zijn natte schoenen uit. Gooit zijn verregende jasje erbij. Haalt zijn vochtige voeten van het koude zeil en gaat op bed liggen.

Een rilling trekt over zijn rug. Wat ziet Hanne in hem? In elk geval niet de waarheid; ze heeft geen idee wie hij is. De opwindning vloeit uit hem weg en hij huivert. Wat zij ziet, bestaat alleen in haar hoofd. Of is alleen buitenkant.

Dit kan beter niet te lang duren. Het is onnozel om te geloven in deze avond, en nog onnozeler om te denken dat het zich zal herhalen. Het plotselinge besef verplettert hem. Hij heeft zich laten meeslepen, het slaat nergens op. Pianospe-len in een café. Was hij dat?

Hij staart naar de geelbruine vochtplekken op het plafond, waarin hij vaak vliegende figuren ziet, maar vandaag niet. Een vochtplek is een vochtplek is een vochtplek. Zijn vingers blijven haken in de sprei. Een NSB'er is een NSB'er. Nu kan hij nog met haar stoppen.

En dan? Dit miezerige derderangs leventje? Nee! Hij hoort een scheurend geluid als zijn vingers het haakwerk doorboren. Zijn handen ballen zich tot vuisten. Waarom zou hij geen recht meer hebben op geluk? Hij heeft niets fout gedaan. Niets. Hij hoeft het er niet met haar over te hebben. Waarom zou zijn leven niet kunnen veranderen?

Hij wil haar. Hier bij hem.